

KS. FRANCISZEK GRENIUK – ZAMOŚĆ

BIBLIOTEKI KOŚCIELNE W MISJI KOŚCIOŁA

Na wstępie mego wystąpienia pragnę serdecznie podziękować za przedstawioną mi możliwość zabrania głosu podczas obecnej ogólnopolskiej sesji poświęconej funkcjom i zadaniom bibliotek kościelnych w Polsce. Do przyjęcia tego zaproszenia ośmieliła mnie nie tyle posiadana przeze mnie teoretyczna wiedza z zakresu bibliotekoznawstwa, co raczej moje skromne doświadczenie praktyczne na tym polu. Bowiem w latach 1956-1978 pełniłem funkcję kierownika biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie, a w latach 1992-2002 byłem organizatorem i kierownikiem Biblioteki Diecezjalnej w Zamościu.

Zgodnie z życzeniem organizatorów niniejszej sesji przedmiotem mojej wypowiedzi będzie ukazanie roli bibliotek kościelnych w misji Kościoła. Zostanie to dokonane w trakcie zaprezentowania treści *Listu Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kultury Kościoła* z 19 III 1994 r. (dalej: List), który wyraża oficjalne stanowisko w kwestii misji i funkcji bibliotek kościelnych w nauczaniu i praktyce Kościoła. Tekst omawianego Listu zamieszczony został w *Enchiridion dei Beni Culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per I Beni Culturali della Chiesa* (EDB, Bologna 2002, s. 202-219) oraz w *Enchiridion Vaticanum*, (t. 14, s. 610-649).

Poprzednio wydane dokumenty

Omawiany List nie jest pierwszym dokumentem oficjalnym Kościoła na temat dóbr kultury, jakimi są biblioteki kościelne. Zestaw dokumentów omawiających poruszany problem, z różnego punktu widzenia i w różnym wymiarze, prezentują wydawcy Listu w odsyłaczu do numeru 249. Przypomniano przykładowo następujące XX w.: św. Pius X, List apostolski *Quoniam in re biblica* z 27 III 1906 r.; KPK z 1917 r., kan. 1495-1497; Sekretariat Stanu, List do biskupów Włoch z *Zasadami przechowywania i używania zasobów w archiwach i bibliotekach kościelnych*

z 30 IX 1902 r.; tenże, List okólny na temat *Przygotowania komisarzy diecezjalnych dla dóbr przechowywanych przez duchowieństwo* z 10 XII 1907 r.; tenże, List okólny na temat *Przechowywania i używania zasobów w archiwach i bibliotekach kościelnych* z 15 IV 1923 r.; tenże, List do biskupów diecezjalnych Włoch o ustanowieniu Papieskiej Komisji Centralnej ds. Sztuki w Italii, z 1 IX 1924 r.; Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów (ds. V nr 37), *Formularz obowiązujący przy sprawozdaniach na mocy dekretu* z 2 III 1924 r.; tenże, List do biskupów diecezjalnych Włoch o *Utrzymaniu archiwów i bibliotek seminaryjnych* z 10 III 1927; Pius XI, Konstytucja ap. *Deus scientiarum Dominus* z 24 V 1931 r. (ds. 48); Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów, *Ordinationes ad Constitutionem apostolicam «Deus scientiarum Dominus» ... rite exequendam*, z 2 VI 1931 r., ds. 45; Tajne Archiwum Watykańskie, *Instrukcja o archiwach i bibliotekach kościelnych*, z 1 XI 1942 r.; Pius XII, Adhortacja apostolska *Menti nostrae*, z 23 IX 1950 r., cz. 3; Sobór Watykański II, *Presbyterorum ordinis*, nr 19: Kongregacja ds. Duchowieństwa, List okólny *Inter ea* do przewodniczących episkopatów o ustawicznym wychowaniu i formacji, z 4 XI 1969 r.; *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 6 I 1970 r., nr 27 i 94; Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sapientia christiana* o studiach uniwersyteckich i wydziałach kościelnych, z 29 IV 1979 r., cz. 1, tyt. 8, s. 52-54; KPK, kan. 822-832 (Ks. 3, tyt. 4; o instrumentach komunikacji społecznej i szczególnie o książkach); Konstytucja apostolska *Pastor bonus* z 28 VI 1988 r.

Książka a misja Kościoła

Przegląd wymienionych wyżej dokumentów świadczy o stałym zainteresowaniu na płaszczyźnie oficjalnej, prawnej i organizacyjnej Kościoła sprawami dóbr kultury, w tym takich, jakimi są zasoby bibliotek kościelnych. Wiadomo zaś, że zainteresowania praktyczne zasobami bibliotecznymi narastały w miarę utrwalania się struktur Kościoła, które stwarzały możliwość ich gromadzenia, przechowywania i udostępniania. Charakterystyczną jest rzeczą polecenie św. Pawła Ap. skierowane do jego ucznia i współtowarzysza misji ewangelizacyjnej, Tymoteusza: „Opończę, którą pozostawiłem w Troadzie u Karpa, przynieś idąc po drodze, a także księgi, zwłaszcza pergaminy” (2 Tm 4, 13). Dzieje kultury, Kościoła katolickiego, w tym zakonów i siedzib biskupich i kapitulnych, świadczą aż nadto wyraźnie o wartości zbiorów bibliotecznych i archiwalnych na przestrzeni wieków, widzianej przez ludzi za nie odpowiadających. Troška więc Kościoła o biblioteki kościelne mieści się w nurcie tych wielkich tradycji kulturowych. Omawiany dokument zwraca uwagę na kulturowo-społeczne i eklezyjalne pogłębienie patrzenia na wartości bibliotek. Chodzi o powiązanie z misją zbawczą Chrystusa skierowaną do wszystkich ludów: „Także Kościół, ustanowiony przez Chrystusa, by głosił posłanie o zbawieniu wszystkim ludom i dla strzeżenia żywej pamięci o nim w tradycjach społeczności, w ramach których przyjęcie wiary

rozwija się, przejawia troskę «o księgi, pergaminy», także dlatego, że żywo interesuje się kulturą każdego narodu” (List 1,1). Stąd rodzi się postawa najwyższej uwagi i szacunku jakim Kościół otacza wszystkie świadectwa, szczególnie pisane, które zawierają w sobie wartość mądrości wszystkich ludów. Biblioteki kościelne, w których są przechowywane i udostępniane pomniki kultury ludzkiej i chrześcijańskiej wszystkich czasów, stanowią niewyczerpane źródło, w którym cała wspólnota kościelna i zarazem społeczeństwo cywilne, mają możliwość obecnie poznać pamięć swojej przeszłości (List 1,2). Racją tłumaczącą szczególnie zainteresowanie Kościoła bibliotekami kościelnymi wynika z faktu, że „ferment ewangeliczny – którego Kościół jest zarazem stróżem i nauczycielem – na miarę jego wejścia w struktury różnych rodzajów poznania, zapoczątkował historię chrześcijańską czy o chrześcijańskiej inspiracji, powodując niewiarygodny wzrost myślenia religijnego, literackiego, filozoficznego, prawniczego, artystycznego, psychopedagogicznego” (List 1,2). Dlatego więc świadectwa zasobów bibliotecznych i archiwalnych są nieodzownym środkiem koniecznym do przekazania kolejnym pokoleniom zaangażowanym w sprawy życia i wiary chrześcijańskiej tego, co chrześcijaństwo wytworzyło w dziejach i refleksji ludzkiej, aby nie pozabawiać ich doświadczeń już przeżytych przez pokolenia poprzednie na polu oddziaływania ich kultury. „Strzec książkę, propagować jej czytanie i udostępnianie jest więc dla Kościoła działalnością mu bliską – prawie wręcz identyczną z jego misją ewangelizacyjną” (List 1,2).

Z takiego pojmowania misji ewangelizacyjnej wynika ustawiczna troska wspólnoty chrześcijańskiej o tworzenie, strzeżenie, ubogacanie, bronienie i udostępnianie własnych bibliotek. Jest to bez wątpienia jeden z czynników rozwoju kultury. W procesie tym ważną sprawą jest współpraca z instytucjami cywilnymi.

Konkretne zasady i sposoby tej współpracy Kościoła z instytucjami państwowymi czy społecznymi powinny być ustalane z uwzględnieniem sytuacji politycznych i prawnych, zachodzących w różnych państwach. Kościół ze swej strony jest gotowy do tego, aby z tej racji uwzględniać charakter publiczny i społeczny własnych bibliotek kościelnych. Ostatecznie jednak „Kościół pragnie zachować pełną odpowiedzialność odnośnie do bibliotek kościelnych ze względu na ich znaczenie jako instrumentu ewangelizacji” (List 1,4).

Kościół a dobra kultury – biblioteki centrum kultury uniwersalnej

Z kolei prezentowany dokument omawia znaczenie i wartość tradycji bibliotekarskiej Kościoła jako centrum kultury uniwersalnej. W przeszłości Kościół – jako czynnik inspirujący do przyjmowania rozwiązań o dalekich nawet perspektywach – wywierał wpływ decydujący na kształtowanie się z tego zakresu instytucji kulturalnych. Miało to miejsce pośrednio lub bezpośrednio także w zakresie ewolucji instytucji bibliotecznych. Znaną jest rzeczą przejście od formy pism w postaci

zwoju do kodeksu, jako postaci bardziej podręcznej i łatwiejszej dla szerszego upowszechniania. Specyficznie chrześcijańska koncepcja pism świętych, otaczanych powszechną czcią, jako źródła mądrości, która inspiruje i skierowana jest do wszystkich, wywarła wpływ na proces komunikacji i upowszechniania wszelkich dóbr kultury jako takiej. W tym kontekście należy przypomnieć wpływ na tradycje zakładania szkół katedralnych, skrytoriów i studiów zakonnych, wydziałów teologicznych i akademii kościelnych, a tym samym na rozwój pojęcia idei biblioteki, na ewolucję instytucji związanych z produkcją i rozpowszechnianiem tego, co służyło zdobywaniu wiedzy.

W zakresie samego procesu kształtowania się idei biblioteki niektóre fakty zaistniały w ramach tradycji kościelnych. I tak np. w zakonie cysterskim dokonało się przejście z pojmowania biblioteki jako zbioru „ilościowego”, jako dobra dziecinnego, do biblioteki jako zbioru „jakościowego”, powstającego w wyniku specjalnej selekcji obiektów wybranych do posiadania i ich strzeżenia.

Inny etap rozwoju idei biblioteki wiąże się z tradycją powstałą w zakonach żebrzących, w których większy nacisk położono na racjonalizację inwentarzy i zasobów z punktu widzenia studiów i konsultacji. Dopiero w epoce humanizmu i odrodzenia dojrzały warunki do określenia zasad organizacyjnych i teoretycznych o charakterze ogólnym. W tym procesie nie zabrakło także niektórych bibliotek kościelnych. I tak ds. Biblioteka Watykańska i Ambrosiana w Mediolanie zaliczały się do pierwszych i znakomych bibliotek, które były zainteresowane głównie gromadzeniem całego i cennego dziedzictwa z zakresu piśmiennictwa, z intencją zachowania wartości kulturowych i naukowych, udostępnianiem szerszej publiczności zainteresowanych wykorzystaniem i dowartościowaniem wiedzy zawartej w tekstach, a nie tylko ze względu na wartość materialną zgromadzonych zbiorów. „W międzyczasie sama idea nabywania i gromadzenia zbiorów staje się bardziej uniwersalna i encyklopedyczna: biblioteka kościelna, obok dzieł z zakresu tradycyjnie teologicznych, gromadzi także, z jednakową pilnością i troską, klasyków łacińskich i greckich, dzieła filozoficzne i naukowe, dokumenty kultur i religii, pomniki historii i sztuki różnych narodów oraz coraz bardziej różnorodnych cywilizacji” (List 2,2).

Na podstawie przedstawionej drogi rozwoju koncepcji biblioteki jako takiej, można pokusić się o zarysowanie dla biblioteki kościelnej znaczącej idei „powołania”. Jest nią reprezentowanie miejsca typowego, w którym dochodzi do konfrontacji różnych form wiedzy. Ma to źródło w inspiracji uniwersalnej – katolickiej – powiązanej w podstawach z koncepcją chrześcijańską szukania prawdy, która rodzi zainteresowanie do badań we wszystkich dziedzinach historii i kultury, w której zawarte jest i odpowiednio udokumentowane doświadczenie takiego poszukiwania w życiu praktycznym.

W świetle tych ustaleń okazuje się nieuzasadniony pogląd o braku otwarcia się instytucji kościelnych na dialog kulturalny i podtrzymywaniu szeregu ograniczeń w udostępnianiu zbiorów bibliotecznych. Z drugiej strony ta chrześcijańska koncepcja szukania prawdy inspirowała ludzi Kościoła zajmujących się tymi

sprawami do tyra bardziej intensywnego i bardziej umotywowanego zaangażowania się w działalność Kościoła w tych cennych laboratoriach kultury, jakimi są biblioteki kościelne. Faktycznie stały się one wielokrotnie w dziejach Kościoła centrami kulturalnymi o najwyższym poziomie, a przez to narzędziami dla kultury jako takiej, we współpracy z innymi analogicznymi instytucjami.

Oczywistą jest rzeczą, że tego rodzaju koncepcja bibliotek kościelnych, historycznie uzasadniona odnośnie do głównych z nich, nie znajdowała w pełni warunków na równie wysokim poziomie prowadzenia wszystkich bibliotek kościelnych. Niezamierzone alienacje i konfiskaty, następstwa działań wojennych, likwidacja licznych zakonów, spowodowały zmniejszenie ich liczby, zmianę relacji do instytucji kulturalnych oraz ich funkcjonalność. Można się spodziewać, że narastająca świadomość wartości dóbr kulturowych Kościoła i narodowych spowoduje odnowiony impuls do przywrócenia żywotności tym centrom kultury i świadomości ich wspólnej i wzajemnej służby człowiekowi.

Papieska Komisja ds. Dóbr Kultury a biblioteki kościelne

Wyrazem troski papieża Jana Pawła II o dobra kulturowe Kościoła, w tym także zasoby biblioteczne, jest powierzenie o nie troski, jako autonomicznemu podmiotowi dykasterii rzymskich, specjalnej Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kultury Kościoła. Dotychczas bowiem wyrazem takiej troski były jedynie dokumenty zalecające czy też partykularne akty administracyjne. W tym charakterze wymieniona Komisja przygotowała i opublikowała omawiany List, który jest poświęcony w całości problemowi bibliotek kościelnych. Idąc za życzeniem papieża Jana Pawła II, Komisja zwraca się do biskupów diecezjalnych i wyższych przełożonych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, aby podzielić się swoją uwagą i troską o sytuacji wszystkich bibliotek kościelnych, zarówno dawnych i najnowszych (biskupich, kapitulnych, parafialnych, uniwersyteckich, studentatów, zakonnych i instytucji oraz stowarzyszeń). Komisja podkreśla, że jest rzeczą konieczną, aby obok problemów pastoralnych zdawać sobie sprawę z doniosłości problemu bibliotek kościelnych jako narzędzia ewangelizacji. Dzięki temu, dowartościowuje dialog z kulturą (*l'umanita*), która jakże często znajduje w nich możliwość życiodajnego kontaktu z „faktem chrześcijaństwa” i korzeniami dwutysięcznymi kultury, bez której świat byłby zapewne bardziej ubogi. Dlatego nie jest usprawiedliwione u pasterzy przekonanie o mniejszej doniosłości dóbr kultury czy też zaliczenie tej sprawy do powierzchownego przekonania, że troskę o duszpasterstwo (*cura animarum*) można oddzielić od takiego narzędzia ewangelizacji, uważając je jedynie za luksus, a nie istotne narzędzie apostołstwa, także w Kościołach nowo powstałych.

Wytyczne dla aktywności zorganizowanej w bibliotekach kościelnych

Jest rzeczą konieczną, aby w każdej diecezji i każdym instytucie życia konsekrowanego przewidziano – chyba że już to uprzednio zrobiono – sporządzenie inwentarza i określenia typu bibliotek pod kątem ich odpowiedzialności (kompetencji), aby osiągnąć, w miarę możliwości, konsekwentne zaplanowanie interwencji dotyczących stworzenia odpowiednich norm czy to dotyczących użytkowników bibliotek czy też księgozbiorów już istniejących. Dotyczy to także konieczności zaplanowania regularnego powiększania zbiorów i nabywania wyposażenia dla pracowni i pomocy naukowych.

Jak wiadomo, niegdyś odległości przestrzenne stanowiły trudność w dostępności zbiorów bibliotecznych, dlatego rozumiały było rzeczą, że każda biblioteka kościelna usiłowała posiadać maksimum kompletności i adekwatności zbiorów zgodnie z celami jej powołania. Obecnie, skoro te odległości można tak łatwo pokonywać, a środki z zakresu informatyki pozwalają na wzajemną pomoc i wymianę, można myśleć o rozplanowaniu bibliotek kościelnych w taki sposób, aby podnieść ich poziom kwalifikacyjny i przydatność na określonym terytorium.

Formacja pracowników

Tak jak w działalności pastoralnej dąży się do tego, aby posiadać kwalifikowane kadry, tak również powinno być w bibliotekarstwie. Konieczną jest rzeczą, aby funkcja bibliotekarzy odzyskała pełne znaczenie i należne uznanie we wspólnocie kościelnej. Są oni bowiem nie tylko usługodawcami, ale także animatorami kultury i pracownikami ewangelizacji Kościoła, który oddziałuje poprzez wzrost mądrości i poznania wspólnoty kościelnej do których należą. Dlatego ich formacja domaga się ustawicznego pogłębiania zakresu swej wiedzy. Tego rodzaju formacja profesjonalna będzie zarazem dla nich znaczącą pomocą w wypełnianiu misji szerzenia kultury i towarzyszenia zarazem, na miarę ich możliwości, w pogłębianiu procesu znajomości myśli chrześcijańskiej.

Oczywistą jest rzeczą, że biskupi diecezjalni i najwyżsi przełożeni generalni winni być tymi, którzy pragną tego rodzaju odzycia ich bibliotek.

Wspomniana Komisja Papieska pragnie zwrócić uwagę na stosowność przyspieszenia takiego pojmowania celu i obowiązku odnośnie do bibliotek. Służyć temu będzie specjalizacja kapłanów, zakonników i świeckich przewidzianych do pełnienia funkcji bibliotekarzy, na miarę możliwości w sposób stały, odnosi się to także do archiwów i w zakresie działalności popierającej promocję dzieł sztuki.

Z tej racji już od lat funkcjonują kompetentnie i z sukcesami Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica; Scuola Vaticana di Biblioteconomia; odpowiednie instytuty przy Tajnym Archiwum Watykańskim i Bibliotece Watykańskiej. Dla tych samych racji powołano ostatnio przy Uniwersytecie Grego-

riańskim w Rzymie Corso Superiore per i Beni Culturali della Chiesa. Podjęto inicjatywy powoływania stowarzyszeń bibliotek kościelnych w różnych krajach, aby one – łącząc się nawet w miarę możliwości w federacje – mogły się wzajemnie wspierać w rozwiązywaniu problemów omawianego sektora.

Biblioteki diecezjalne

„Wydaje się, że już nadszedł czas w wielu kościołach diecezjalnych, aby zorganizować «jedną wielką bibliotekę Kościoła lokalnego», która by stanowiła główne miejsce, optymalnie wyposażone – dlatego najbardziej dostępne dla wszystkich – gromadzące dawne i nowe dzieła myśli chrześcijańskiej (List 4,3). Byłoby to przywróceniem do życia idei dawnych bibliotek kościelnych, służących Kościołowi i społeczeństwu, które umożliwiały kontakt z w pełni autentycznymi i udokumentowanymi świadectwami tradycji i dawało możliwość odczytania «dobrą nowinę – il messaggio» wynikającą z kultury chrześcijańskiej.

Ponadto tego rodzaju zwiększenie wymagań bibliograficznych, wykorzystane także w służbie Kościołowi lokalnemu, pozwoliłaby na bardziej staranną i racjonalną opiekę, konserwację i ewentualne restaurację dawnych ksiąg i dzieł wartościowych. Tego rodzaju opieka jest trudniejsza w przypadku, gdy te cenne dzieła są rozproszone tu i tam w małych bibliotekach.

Komisja jest świadoma, że nie ominie się wielu problemów w przypadku podejmowania takich decyzji, ale okoliczności żądają od Kościoła tego rodzaju obecności i «fermentu kulturalnego».

Biblioteki mniejsze

Nie należy wszakże zapominać o bibliotekach mniejszych, parafialnych czy należących do różnych wspólnot, które w przeszłości dla wielu pokoleń, zwłaszcza na wsiach, niemających możliwości dotarcia do wielkich dzieł i wielkich źródeł kultury, stanowiły często miejsca umożliwiające nawiązanie kontaktu z myślą chrześcijańską i uzyskania formacji swojej kultury opartej na solidnych podstawach. Wydaje się jednakże, że w czasach obecnych tego rodzaju biblioteki przybierają raczej postać „małych ośrodków multimedialnych”, w których książki znajdują się obok innych środków upowszechniających kulturę.

„Wydaje się, że «jedno centrum diecezjalne», skutecznie działające i animowane przez zaangażowanych w sprawę dóbr kultury – takich jak biblioteka, archiwum, zbiory dzieł sztuki – mogłoby zająć się procesem rozwoju i przekształcania bibliotek parafialnych i stowarzyszeń” (List 4,4).

Konieczność dialogu

Dla realizacji tego celu należałoby sprzyjać stałemu dialogowi między odpowiedzialnymi narodowymi wspólnot bibliotek kościelnych a wydawcami książek i innych publikacji oraz ukonkretniać i popierać – jeśli to okaże się użyteczne i konieczne – dorobek myśli katolickiej w obieg kultury odnośnych krajów. Wydaje się, że stosowne planowanie może przyczynić się czy to do pozytywnego wzrostu i do pożytecznego rozpowszechnienia, czy też do pogłębienia kultury i mądrości wydawniczej, unikając powtórzeń i wyciszając czy usuwając pewne niedociągnięcia w ocenie wartości, na które cierpi tak wiele sprawa aktualnych publikacji.

Nie można nie brać pod uwagę warunków życia Kościoła w niektórych krajach. Notuje się w nich zmniejszenie ilości duchowieństwa, a przez to w konsekwencji mniejsze nasycenie ich obecności w poszczególnych parafiach czy instytucjach, a było ono naturalnym gwarantem zachowywania i animacji bibliotek parafialnych czy odpowiednich instytucji. W rezultacie powoduje to często zubożenie czy też zaprzestanie działalności tychże bibliotek (List 4,5).

Komisja sądzi, że nie należy poddawać się fatalizmowi tego rodzaju procesu. Lecz przeciwnie należy zrobić wszystko dla ocalenia dziedzictwa, nie rzadko bardzo cennych, bibliotecznych zbiorów parafialnych i instytucji zniesionych. Można przewidzieć dla ich ocalenia czy to połączenie w biblioteki regionalne lub nawet o szerszym zasięgu, zwłaszcza gdy grozi mu brak zabezpieczenia i rozproszenie, czy też przeniesienie do jednego centrum diecezjalnego zbiorów bibliotecznych, które gdy są rozproszone, są niewykorzystane, dzięki czemu oprócz tego, że zostaną zabezpieczone, będą mogły kontynuować swoją przydatność i użyteczność.

Formacja duchowieństwa

Wymieniona Komisja Papieska w 1992 r. uznała za swoje pilne zadanie skierować serdeczny list – który był zarazem delikatnym alarmem na temat sytuacji zaistniałej w całym Kościele – dotyczący uwrażliwienia przyszłych kapłanów na temat roli kościelnych dóbr kultury w wypełnianiu misji ewangelizacji i ich odpowiedzialności w tych sprawach.

W tym miejscu wydaje się rzeczą stosowną przypomnieć ten apel w szczególności:

— do dowartościowania i poznania praktycznego korzystania z biblioteki podczas studiów filozoficznych i teologicznych odbywanych przez seminarzystów;

— do podkreślenia znaczenia dokumentacji bibliograficznej zbiorów bibliotecznych i archiwalnych dla uformowania świadomości tożsamości Kościoła własnego i powszechnego, czyli rzeczywistości, której przyszły kapłan nie może nie znać;

— na temat przydatności biblioteki w zwyczajnej pracy duszpasterskiej duchowieństwa, podczas której pogłębiają znajomość przedmiotu własnych studiów i mogą pogłębiać osobistą wiedzę;

„Za takie uwrażliwienie przyszłych kapłanów powinno czuć się odpowiedzialne seminarium, które ich wychowuje” (List 4,6).

Zadania Konferencji Episkopatów

Wydaje się, że dojrzał już czas, aby Konferencje Episkopatów wypracowały, dla bibliotekarzy kościelnych odpowiednich diecezji i dla ich Kościoła partykularnego, dyrektorium bibliotek kościelnych, ukierunkowane na dowartościowanie wobec całej społeczności kościelnej obowiązku w gruncie rzeczy pastoralnego, jaki bibliotekarze (kapłani, zakonnicy czy świeccy) wypełniają w służbie podnoszenia kultury chrześcijańskiej i w prowadzeniu dialogu z kulturami. Winno ono omówić cały kompleks problematyki doktrynalnej, prawnej i praktycznej, który dotyczy bibliotek kościelnych. Winno ono dać wytyczne odnośnie do relacji z bibliotekami świeckimi i dopomoże do ożywienia owocności tychże bibliotek kościelnych.

Wydaje się, że najbardziej odpowiednim byłoby to dyrektorium o profilu narodowym a nie uniwersalnym, a to z racji większej możliwości dostosowania do warunków lokalnych.

Konferencje Episkopatów mogą także przedstawiać stosowne napotykanne problemy i sugestie omawianej Komisji, która wykorzysta je w służbie sprawie bibliotek kościelnych.

Funkcja misyjna

Papieska Komisja ds. Dóbr Kultury Kościoła uważa za swój obowiązek przypomnieć adresatom Listu, pracującym w Kościele o dawnej zorganizowanej strukturze i skonsolidowanej świadomości eklesjalnej, problem, który można by nazwać bibliotekoznawstwem misyjnym. W licznych bowiem nowych Kościołach w rzeczywistości nie ma możliwości powołania odpowiednich bibliotek diecezjalnych, ani przynajmniej narodowych, dlatego zgromadzenie źródeł patrystycznych i wielkich kolekcji teologicznych staje się bardzo trudne czy wręcz niemożliwe. Należałoby więc, aby Kościoły posiadające niekiedy biblioteki kościelne nie często użytkowane, pomyślały o projekcie przekazania Kościołom dopiero rozwijającym się, zbiorów cennych i fundamentalnych z racji ich zawartości, takich jak wielkie dzieła filozoficzne i teologiczne, kolekcje źródeł i opracowań z zakresu patrystyki. Dzięki temu miałyby miejsce wymiana kulturalna i pastoralna o wielkiej doniosłości między Kościołami i przyczyniłaby się do wykorzystania niektórych bibliotek, których użyteczność jest niewielka z racji ograniczonego z nich korzystania. „Do promowania tego rodzaju wymiany kulturalnej powinny

przyczyniać się stowarzyszenia narodowe bibliotek kościelnych w porozumieniu z Papieską Komisją Dóbr Kulturowych Kościoła” (List 4, 8).

Wiadomo, że problemem dla większości bibliotek kościelnych jest sprawa kosztów nabywania nowych zbiorów i prowadzenia samych bibliotek. Konieczny jest do tego odpowiedni i kompetentny, a przez to stały, personel.

Wydaje się, że rozwiązaniem dla bibliotek mniejszych, parafialnych czy innych, byłoby wykorzystanie wolontariatu, tak jak to było kiedyś, uformowanego odpowiednio we wspólnotach chrześcijańskich, które wytworzyły takie centra tak znaczące dla wniesienia wkładu do rozwoju kultury.

Zarazem jednakże, skoro takie biblioteki są instrumentami kulturotwórczymi dla wszystkich, mają one prawo do korzystania z funduszy dysponowanych przez wspólnoty narodowe, regionalne czy lokalne na rzecz utrzymania i funkcjonowania bibliotek na ich terytoriach.

Dla wielkich bibliotek kościelnych należałoby – przynajmniej w Kościołach partykularnych, gdzie nie zrobiono tego dotychczas – określić „nowy i bardziej wyraźny ich profil publiczny” (List 4,9). Trudno byłoby bowiem, żeby instytucje narodowe mogły zaliczyć je do takich, którym należałoby okazywać wsparcie, jeśli będą one służyły wyłącznie wspólnotom kościelnym, uważającym się za mające prawo absolutne do takiej wyłączności. Jeśli jednak Kościół, pozostając odpowiedzialnym właścicielem swych bibliotek, udostępni tego rodzaju dziedzictwo tym, którzy zamierzają ubogacić się nim, wtedy wydaje się, że słusznie tego rodzaju narzędzia i animacja kulturalna zostanie policzona do zasobu dóbr kulturowych narodu, któremu jest obowiązkiem okazywać pomoc ekonomiczną i organizacyjną.

Komisja wyraża przekonanie, że te problemy są żywotne i konieczne do uwzględnienia w relacjach między konferencjami episkopatów, rządami poszczególnych narodów oraz instytucji międzynarodowych.

Obowiązki Komisji

Do zobowiązań Papieskiej Komisji Dóbr Kulturowych należy stale popierać relacje coraz bardziej organicznej łączności ze wspólnotą kościelną odpowiednio uznaną przez stowarzyszenia kulturalne międzynarodowe oraz z instytucjami międzynarodowymi powołanymi do popierania kultury. Komisja pozwala sobie prosić konferencje biskupów o popieranie tego zobowiązania poprzez wspieranie powoływania stowarzyszeń narodowych bibliotek kościelnych i ich przynależności do odpowiednich stowarzyszeń kontynentalnych i międzynarodowych, mając świadomość, że te instytucje ze swej strony będą potrzebować takiej zobowiązującej współpracy, w duchu odpowiedzialności i w stosownym czasie.

Podsumowanie

Omawiany *List Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kulturowych Kościoła* kończy się siedmiopunktowym podsumowaniem jego treści dokonany przez nią samą.

— Papież Jan Paweł II uważa za „znak czasu” powszechny wzrost zainteresowania się sprawami dóbr kultury. Kościół, nazwany przez Papieża, „ekspertem w kulturze”, nie może nie podjąć tego apelu;

— przy tej okazji Komisja pragnie podkreślić naturę, obowiązek, główne problemy bibliotek kościelnych, nie w celu nałożenia całego ciężaru na barki biskupów diecezjalnych, ale w celu połączenia się razem w ożywieniu tego bardzo ważnego sektora ewangelizacji;

— dokonano zestawienia niektórych problemów podkreślając kierunki ich rozwiązania. Uczyniono to ze świadomością, iż sytuacje Kościołów są zróżnicowane, dlatego nie można formułować dyrektyw dotyczących tej problematyki ogólnie obowiązujących we wszystkich sytuacjach. Komisja traktuje omawiany *List* jako impuls, który może zapoczątkować zainteresowanie i dyskusje w ramach poszczególnych konferencji biskupów;

— Komisja wyraża przekonanie, że problemem najbardziej palącym i fundamentalnym jest ożywienie uwrażliwienia wspólnot kościelnych i ich pasterzy na przekonanie, iż dobra kulturowe odgrywają rolę rzeczywistych i własnych dóbr pastoralnych. W omawianym dokumencie naświetlono dziedzictwo zasobów bibliotecznych, które łącznie z archiwami są świadkami pamięci Kościoła własnego i postępującego pogłębiania wiary i mogą być także dla pamięcią dla całej ludzkości, gdy zechce odkryć co oznacza kultura o inspiracji chrześcijańskiej;

— Komisja jest przeświadczona, że jest rzeczą pożyteczną, aby wśród tematów konferencji biskupów podjęto w sposób organiczny problem bibliotek kościelnych w tym celu, aby później sukcesywnie rozpatrzyć go w poszczególnych diecezjach. Wydaje się, że po ustaleniu punktów dla ustalenia właściwej orientacji tego rodzaju zobowiązania, nie będzie trudną rzeczą później zapoczątkować ruch na rzecz bibliotek kościelnych ożywiany ze strony ukonkretnienia i dowartościowania za sprawą odpowiednich animatorów w tym zakresie;

— jak zwykle, Komisja będzie wdzięczna za otrzymanie głosów reakcji na temat przedstawionych problemów, aby móc popierać rozwój i synchronizację podjętej inicjatywy w sytuacji rzeczywistej i realizować inicjatywy ważne, zweryfikowane w życiu praktycznym.

Na zakończenie pragniemy przywołać ponownie słowa Papieża Jana Pawła II: „Ze swej istoty wiara dąży do znalezienia wyrazu w formach artystycznych i w świadectwach historycznych zawierających moc ewangelizacyjną i wartość kulturalną, wobec których Kościół jest powołany, aby okazywać najwyższy szacunek”.

List został podpisany przez prezydenta Komisji abp. Francesco Marchisano i przez prałata Paolo Rabiti, sekretarza.

Uwagi końcowe

Od wydania omawianego dokumentu Komisji Dóbr Kultury Kościoła minęło 10 lat. Okres wystarczający na odpowiednie rozpowszechnienie tegoż dokumentu i dokładne zapoznanie się z jego treścią. Można mniemać, że także do realizacji praktycznej zawartych w nim wymagań i wskazań. Obecne sympozjum jest stosowną okazją do zdania sobie sprawy z tego, czy na terenie polskim wymieniona recepcja i realizacja miała miejsce i w jakim zakresie. Odpowiedzi na to pytanie można spodziewać się po zaplanowanym wystąpieniu ks. dr. Waldemara Żurka z Ośrodka ABMK, który ma omówić stan bibliotek kościelnych w Polsce. Już obecnie warto podkreślić, że Konferencja Episkopatu Polski ustanowiła 18 III 1995 r. Federację Bibliotek Kościelnych, której istnienie i działalność są konkretnym przejawem realizacji omawianego dokumentu Komisji Papieskiej.

Przytoczony na początku referatu przegląd niektórych dokumentów kościelnych z ubiegłego wieku dotyczących bibliotek wskazuje na różnorodność podmiotów zajmujących się tą problematyką. Powołanie omawianej Komisji Papieskiej jako odrębnej dykasterii watykańskiej jest dowartościowaniem rangi problematyki i ustanowieniem konkretnego podmiotu od którego można oczekiwać właściwych inspiracji i inicjatyw organizacyjnych. Jak wiadomo to tej pory – poza omówionym listem w sprawie bibliotek – Komisja wydała list okólny: *Funkcja pastoralna archiwów kościelnych* z 2 II 1997 r. (tekst w *Enchiridion dei beni culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*. Bologna 2002, s. 312 nn.); list okólny: *Konieczność inwentaryzacji i katalogowania kościelnych dóbr kultury* z 8 XII 1999 r. oraz okólnik: *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych* z 15 VIII 2001 r. (tekst w: *Biuletyn Muzeum Diecezjalnego w Zamościu*, tłum. F. Nieckarz, 4 (2001) s. 5-76).

Adresatami listu w sprawie bibliotek kościelnych są wymienieni wprawdzie jedynie biskupi diecezjalni, ale jest to rzeczą oczywistą, że winien on dotrzeć do wszystkich odpowiednio odpowiedzialnych za sprawy bibliotek kościelnych i zatroskanych o tego rodzaju dobra Kościoła, które zostały uznane za narzędzie właściwie pojmowanej misji ewangelizacyjnej. Można więc mówić o pogłębieniu eklesjalnym omawianej problematyki pojmowanej w szerokim kontekście kulturowym.

Z tych racji omawiany dokument Komisji uznać należy za bardzo ważny i znaczący krok w tej dziedzinie życia Kościoła katolickiego w Polsce i na całym świecie.